

Asqarova Shaxnoza Kamolidinovna
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti doktoranti (DSc)
E-mail: shakhnozaaskarova2@mail.com

Tel: +998935935777

UDK: 801.82:81'255:821.51:811.111

“ALPOMISH” ASARI INGLIZCHA TARJIMASINI AMALGA OSHIRISHNING LINGVOMADANIY JIHATLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugunning dolzarb masalalaridan – til va madaniyat, ularning o‘zaro munosabatlari, o‘zbek xalqining milliy urf-odat, an’analarini mujassamlagan nodir asar “Alpomish”ning inglizcha tarjimasidagi ba’zi misralarning lingvomadaniy jihatlari haqida fikr yuritiladi. Noqardosh ikki til orasidagi ko‘prik bo‘lmish tarjimonning bu boradagi qobiliyati, tarjima qiyinchiliklari va ularni bartaraf qilish bo‘yicha taklif va tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: lingvomadaniyatshunoslik, tarjimashunoslik, tarjimonning “soxta do‘stlari”, ekvivalentlik, qiyinchilik, mulohaza.

PhD Асқарова Шахноза Камолидиновна
Докторант (DSc) Ташкентского государственного
университета востоковедения
E-mail: shakhnozaaskarova2@mail.com
Тел: +998935935777

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ПЕРЕВОДА «АЛПОМЫША»

Аннотация: В данной статье рассматриваются лингво-культурологические аспекты некоторых стихов английского перевода «Алпомиша», редкого произведения, воплощающего актуальные проблемы современности – языка и культуры, их взаимоотношений, национальных обычаев и традиций узбекского народа. Приводятся умения переводчика, являющегося мостом между двумя неродственными языками, а также предложения и рекомендации по трудностям перевода и их устранению.

Ключевые слова: лингвокультурология, переводоведение, «ложные друзья» переводчика, эквивалентность, трудность, суждение.

Asqarova Shaxnoza Kamolidinovna

Doctoral student (DSc) of Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: shakhnozaaskarova2@mail.com

Phone: +998935935777

LINGUOCULTURAL ASPECTS OF IMPLEMENTING THE ENGLISH TRANSLATION OF “ALPOMISH”

Abstract: This article discusses the linguocultural aspects of some of the verses in the English translation of “Alpomish”, a rare work that embodies today’s current issues – language and culture, their mutual relations, the national customs and traditions of the Uzbek people. The ability of the translator, who is a bridge between two unrelated languages, as well as suggestions and recommendations on translation difficulties and their elimination are given.

Key words: Linguoculturology, translation studies, translator’s “false friends”, equivalence, challenge, judgment.

Kirish.

Yangilanayotgan O‘zbekistonda barcha sohalar qatori tarjimashunoslik sohasida ham salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Ko‘plab mumtoz va zamonaviy asarlar tarjimonlar tomonidan o‘zbek tilidan chet tiliga, chet tilidan o‘zbek tiliga o‘girilmoqda. Bu esa nafaqat tilshunoslik, tarjimashunoslik yoki adabiyotshunoslik, balki qolgan barcha sohalar ham turli janrdagi adabiyot, manbalar bilan boyishini ta’minlaydigan asosiy omilni tashkil etadi.

Adabiyotlar tahlili.

O‘zbek xalq og‘zaki ijodining yorqin namunasi “Alpomish” asarini ilk bor ingliz tiliga to‘liq tarjima qilgan olim Q.Ma’murovning ham bu boradagi sa’y-harakatlari diqqatga sazovor [2.].

Tarjimani tillararo va madaniyatlararo muloqotni ta’minlash jarayoni, ikki tildan foydalangan holda amalga oshadigan muloqot shakli hamda tillarning o‘zaro aloqasini ta’minlovchi unsur sifatida o‘rganilar ekan, tillar va madaniyatlar

orasidagi nomutanosiblik mavjud ekanligiga guvoh bo'lish mumkin. Bugungi kun tarjimashunosligida dunyo tillarining har qanday real voqelikni ifodalash va tasvirlash qobiliyatiga ega ekanligi, mana shunday voqelik va tasvirlardan tashkil topgan asarlarni qardosh yoki noqardosh tillarga o'girishda bir necha usullardan foydalanilmoqda. R.Yakobson mutaxassislar tomonidan vaqti-vaqti bilan tarjima nazariyasi va amaliyotidagi ko'plab chigal muammolar tugunini kesib tashlashga urinish sifatida talqin etiladigan "tarjimasizlik" g'oyalarini ko'rib chiqib, quyidagi mulohazada to'xtaldi: "Barcha kognitiv tajriba va uning tasnifi har qanday mavjud tilda ifodalanishi mumkin" [1; 364.]. Olimning fikriga to'laqonli qo'shilgan holda ta'kidlash mumkinki, istalgan mavjud tilda tarjima qilib bo'lmaydigan voqelikning o'zi yo'q, realiya, lacuna kabi milliylikni anglatuvchi so'zlar esa aynan tarjima qilinmasa-da, talqin qilinadi yoxud izohlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

"Alpomish" asari inglizcha tarjimasini amalga oshirishning lingvomadaniy jihatlarini tadqiqiga bag'ishlangan ushbu maqolada ilmiy tadqiqotning qiyosiy-tipologik, tavsifiy-miqdoriy, konseptual, komponent, sintaktik-semantik va lingvostatistik tahlil (elementlari) usullaridan samarali foydalanilgan.

Tahlillar va natijalar.

"Tarjimani transformatsiyaning ma'lum bir turi, aniqrog'i tillararo transformatsiya deb hisoblash mumkin" [5; 6.].

Yuqoridagi tarifdan tarjimaning alohida muhim belgilarini keltirish mumkin. Tarjima – bu:

- uning asliyat bilan munosabatidan hosil bo'ladigan nutqiy asar;
- bir tilda tasvirlangan voqelikni boshqa til vositasida ifodalash, qayta ifodalash;
- tillararo va madaniyatlararo muloqot jarayoni;
- ikki tildan foydalangan holda muloqot qilish, tillar aloqasi, ikki tillilik hodisasi (zullisonaynlik);
- aloqa komponentlari birikadigan nutqiy faoliyat turi;

- ikki tomonlama jarayon, chunonchi u ikki qism va ikki xil vaqtdan iborat bo‘ladi;
- tillararo transformatsiya;
- og‘zaki san‘at turi; ilmga asoslangan san‘at [9; 545.].

N.K.Garbovskiyning yuqoridagi mulohazalarining davomi sifatida tarjimaning yana bir aspekti – ikki tilning tegishli birliklari semantika hamda tovush o‘rtasidagi to‘liq o‘xshashlikni nazarda tutishini ta’kidlash lozim. Tarjima nutqiy asar, ya’ni matn ko‘rinishida tarjima nazariyasi uchun aynan nisbiy qiymat sifatida ahamiyatlidir. Biroq matn tarjimasining nisbiy xususiyati faqat asliyatga nisbatan ko‘rilmasligi kerak. Albatta, tarjima matni asliyat asari bilan solishtirilganda yashirin tarjima faoliyatini oshkor etish, uning mexanizmlarini ochish va modellashtirish imkonini beradigan yagona moddiylashtirilgan unsurdir.

“Alpomish” dostoni inglizcha tarjimasini tahlil qilar ekanmiz, uning o‘zbek xalqi madaniyati mohiyatini tubdan namoyish etuvchi manba ekanini ta’kidlagan holda tarjimon tomonidan o‘girilgan misralardan ko‘rib chiqamiz. Mazkur kitobda mavjud badiiy matn tarjimasi ko‘p hollarda muvaffaqiyatli chiqqan, ba’zan esa aksincha. Asliyat:

Himoyat deb keldim, bo‘ldim gunohkor,
 Bunday menga azob berma, jallodlar,
 Qamchi urib, zulm qilma xunxorlar,
 Ne sababdan men bo‘libman gunohkor? [A. 24 b.]

Tarjima:

I came here seeking support, a sinner,
 Don’t torture me, so much butchers,
 Whipping me don’t torture me, bloodsuckers,
 Why should I have been a sinner, why? [Alp. 38 b.]

Misradagi so‘zlar tarjimasi aynan bo‘lmasa ham parcha ma’nosi umumiy jihatdan asliyatga mos kelgan. Faqat *butcher* so‘zi jalloddan ko‘ra ko‘proq qassob ma’nosini beradi.

Butcher – n. A person whose trade is the preparation and selling of meat [10; 25.].

Executioner – n. The official who carries out a sentence of death; headsman, hangman, etc [10; 25.]. Demak, bu o'rinda tarjimon *executioner* so'zidan foydalangani maqsadga muvofiq bo'lar edi degan xulosaga kelish mumkin. Ammo *butcher* so'zi ham jallod o'rnida badiiy asarlarda qo'llansa xato emas. Demak, tarjimani muvaffaqiyatli chiqqan, deya olamiz. Ba'zi joylarda tarjimon tomonidan nasriy bayon ham, nazm ham tarjima qilinmay qolib ketgan. Vaholanki, bizning milliy-madaniy xususiyatlarimizni mujassamlagan voqealar rivoji aynan ana shu 29-58 betgacha bo'lgan qismda edi va bu qism inglizchada tasvirlanmagan. Bunga asosiy sabab, birinchidan, milliy xos so'zlarning ko'pligi, realiya va lakunalarning aynan ana shu sahifalarda faolligini va mazkur holat tarjima mushkulligini yuzaga keltirishi mumkin. Ikkinchidan, asardagi voqealar zanjirining muhim sahnalari tarjimada tushib qolgan. Oqibatda inglizcha tarjimani o'quvchi Barchinga qalmoqlardan bir nechasi og'iz solib sovchi bo'lganini, javob tariqasida ularga olti oylik muhlat berib, fursatdan unumli foydalanish maqsadida Alpomishga chopar yuborgani, xatni Boybo'ri o'g'lidan yashirgani, Qaldirg'ochoyim akasi Alpomishni yorini qutqarish uchun borishga undagani kabi ma'lumotlardan bexabar qoladi. Bu holat esa asar mazmunining yaxlitligiga rahna soladi. Shu sababli misralardan ayrimlarini tarjima qilib ko'ramiz. Asliyat:

*To o'lguncha so'ylab qolgan til bo'lsin,
G'animning shavkati kuyib kul bo'lsin,
Ko'rar ko'zim, bolam, senga yo'l bo'lsin?
Egar, abzal, anjom olib kelasan,
Ko'tarilib bunda halok bo'lasan,
Yo'l bo'lsin, jon bolam, qayda borasan? [A 65-b.]*

Tarjima:

*Till the end day may one be able to speak,
And the enemy may lose all of their peak.
Apple of my eye, why ever would you go?!*

*Saddle, harness and instrument you bring on,
Once you do it, you will find your martyrdom,
Why ever would you, my child, where do you go?! (Tarjima bizniki).*

Xulosa.

Shunday qilib, tarjima qilinayotgan asar ma'no-mazmunini asliyatdagi kabi saqlash va o'zga til sohiblariga yetkazib berish tarjimondan nafaqat o'z tilida, balki tarjima tilida ham saqlab qolishi, so'zlarga asliyatdagi kabi "ma'no libosini kiygizish"ni talab etadi. Aks holda o'quvchi uchun asliyat tilidagi marosimuan'analar, urf-odatlar tushunarsizligicha qolib ketadi.

Adabiyotlar

1. Якобсон Р. Избранные работы. М., 1985. – 554 с.
2. Ma'murov Q. "Alpomish". Toshkent: Zeboprint. 2023. 380 b.
3. Kollektiv. O'zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 1981. – 175.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Moskva: Rus tili, 1981. 2 jild. – B. 370.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод. М, 1975. – 267 с.
6. Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tiliniig leksik qatlamlari. – Toshkent: Fan, 1985. – B. 18.
7. Madayev O. Alpomish. – Toshkent: Ma'naviyat, 1999. – B.64.
8. Yunusova B.M. "Alpomish" dostoni onomastik birliklarining leksik-semantik va uslubiy tadqiqi. Fil. f. f. dok. diss. Namangan. 2022. – 164 b.
9. Гарбовский Н.К. Теория перевода. Московский университет. – Москва, 2007. – 545 с.
10. Oxfor English Dictionary. University press. 2005. – 25 p.